

ZACHAR PÉTER KRISZTIÁN:
Gazdasági válságok, társadalmi feszültségek, modern válasz kísérletek
Európában a két világháború között

L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2015. Terjedelem: 345 oldal

A 2012 és 2014 között Zachar Péter Krisztián vezetésével és az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) támogatásával működő kutatócsoport azt a célt tűzte ki maga elé, hogy elemezze a két világháború közötti hivatásrendiséget, különös tekintettel annak magyarországi vonatkozásaira. A projekt úttörő jellegű feladatra vállalkozott, mivel e kérdéskör eddig nem állt a magyar tudományos élet érdeklődésének középpontjában; ma ami keveset tudunk a hivatásrendiségről, azt is többnyire több évtizedes, marxista indíttatású megállapítások határozzák meg.

A hároméves munka eredményeképpen a vezető kutató által megírt kötet azonban sokkal több, mint a hivatásrendiség szikár ismertetése. A szerző ugyanis nem elégedett meg az amúgy sem túlzottan szűk témakör pusztá feldolgozásával, hanem beillesztette azt a XX. század társadalmi és gazdasági átalakulásainak és kríziseinek inerciarendszerébe. Az olvasó egy rövid, ám tömör fejezetben megismerkedhet a századelő Európájának gazdasági és szociális problémáival, melyek az 1920-as, 30-as években némileg más, de ha lehet, még markánsabb formában tértek vissza.

A kötet egyik érdeme, hogy a válságjelekre adott válaszként értelmezhető hivatásrendiség mellől nem marad el a kor többi ideologikusan determinált megoldási javaslatának ismertetése sem. A szerző foglalkozik a nemzetközi és magyar liberális válaszokkal valamint az államkapitalista kísérletekkel, később pedig az olasz korporatív illetve a német nemzetiszocialista társadalmi-gazdasági modellt is elemzi.

A munka részletesen foglalkozik fő tárgykörével, a hivatásrendi koncepció európai kérdéseivel. A hivatásrendiség XIX. századi előfutárainak bemutatása során tárgyalja a rendi eszme hagyományos alapjait, az organikus társadalom és a bonum commune problematikáját, a „politikai romantika” rendiség-koncepcióját valamint a szolidarizmust, kitérve a Fribourgi Unióra illetve XIII. Leó pápa szociális kérdéssel foglalkozó enciklikáira. Ezt követően külön alfejezet foglalkozik a rendi gondolat századforduló utáni továbbfejlődésével és a magyar keresztényszociális mozgalom meghatározó alakjai (Prohászka Ottokár, Giesswein Sándor) tevékenységével.

Fontos megemlíteni, hogy a szerző világos különbséget tesz az 1910-es, 20-as évektől útjára induló, szekularizáltabb arculatú újrendiség és univerzalizmus valamint a XI. Piusz pápa 1931-es *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikája nyomán kibontakozó, katolikus indíttatású hivatásrendiség között. Természetesen ez utóbbit részletesen elemzi is, kitérve a pápai körlevél előzményeire, főbb megállapításaira és az egyházfő (illetve az enciklikát valójában megfogalmazó egyházi körök) rendi állammal kapcsolatos elképzeléseire.

Különösen érdekes az az alfejezet, mely a fasiszta korporatizmus és a hivatásrendiség különállását, a két rendszer közötti hasonlóságokat és még inkább különbözőségeket tárgyalja. 1945 után a vasfüggönytől keletre ugyanis többek között azzal igyekeztek stigmatizálni a hivatásrendi gondolatot, hogy egyenlőségjelet tettek közé és a korporatizmus közé, s igyekeztek kimutatni a nemzetiszocialista rendszer hivatásrendi vonásait. Ezt a törekvést segítette a hitleri propaganda ferdítése is, amikor rendi átalakulásról beszélt ott, ahol valójában totalitárius fordulatot akart. A szerző a hivatásrendiség korporatizmustól és náci társadalomszervezéstől való világos, fogalmi elkülönítése révén voltaképpen ez előbbiről fejtette le az évtizedek alatt rárakódott, csúsztatásoktól hemzseggő értelmezési rétegeket,

rámutatva a hivatásrendiség alapvető, alulról történő szerveződési igényére és valós öngazgatásra való törekvésére, mely élesen szembenállt az egyébként egymástól is sokban különböző fasiszta illetve nemzetiszocialista elképzeléssel. Ezáltal a hivatásrendiség fogalmi tisztázása a könyv egyik komoly érdeme.

Zachar Péter Krisztián azonban nem elégedett meg csupán az elméleti kérdések bemutatásával. Két hivatásrendi kísérlet elemzésére is vállalkozott, az osztrák Ständestaatot részletesebben, a portugál Estado Novot valamivel vázlatosabban ismertetve, s nem tagadva el e két rendszer sokszor felemás és az eredeti hivatásrendi gondolattól idegen elemeit sem.

A magyar hivatásrendi gondolkodók értékelése sem maradt ki a kötetből. A szerző elemezte Mihelics Vid, Varga László és Kovrig Béla munkásságát is, kitérve elméleti és gyakorlati erőfeszítéseikre. Emellett a Szegeden indult, majd Budapestről irányítva országossá vált kezdeményezés, a valódi önszerveződésnek tekinthető Hivatásszervezet néhány éves tevékenysége is bemutatásra került.

A kötet külön érdekessége, hogy a hivatásrendi gondolat egyes elemeinek második világháború utáni továbbélésével is foglalkozik, bizonyítva így az elképzelés lényegének mutatis mutandis modern korra is alkalmazható voltát.

A munka igen széles szakirodalmi háttérre épül: a szerző nem csupán a kérdéskörrel foglalkozó interpretatív magyar és idegen nyelvű szakirodalmat dolgozta fel, de nagy alaposítással gyűjtötte össze és elemezte a hivatásrendiséggel kapcsolatos korabeli kiadványokat, folyóirat-cikkeket valamint kisebb mértékben a főleg magyar vonatkozású levéltári anyagot.

Zachar Péter Krisztián kötete témaválasztását tekintve hézagpótló, elemzési módszerének szakmaisága megalapozott, értékelései – annak ellenére, hogy a szerző nem hallgatja el saját álláspontját sem – kiegyensúlyozottak. A munka nyelvezete leképezi a bemutatni kívánt kérdéskör összetett voltát: nem tömondatokból, hanem komplex gondolatokból építkezik, valódi intellektuális befogadó munkára sarkallva az olvasót. A monográfia nélkülözhetetlen olvasmány mindazok számára, akik a hivatásrendiség megismerése mellett mélyebben bele kívánnak tekinteni a két világháború közötti időszak szellemi-ideológiai tusakodásába is.

Strausz Péter